

Innovation for Community Well-Being

การประจําวิชาการนวัตกรรมเพื่อสุขภาวะชุมชน

15-16 ธันวาคม 2559 อาคารเคเอ็กซ์ (KX - Knowledge Exchange) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

การศึกษาและการเรียนรู้

การจัดการน้ำ
ความมั่นคงด้านอาหาร

สุขภาพและสาธารณสุข

พลังงาน สิ่งแวดล้อม และการสื่อสาร
พัฒนาอาชีพ

การวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่า Value Chain งานหัตถกรรมจักสานก้านค้อบ้านกายน้อย

วรรณิตา วงศ์เรื่อน¹ พิมลพรรณ เลิศบัวบาน² วรสิทธิ์ ตันตินิกุล³

ส่วนสนับสนุนการดำเนินงานมูลนิธิโครงการหลวง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา^{1,2}
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี³

บทนำ

การกำหนดทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) จนถึงฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) รัฐบาลได้กำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่อย่างสร้างสรรค์ ที่มุ่งสู่การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ด้วยการเพิ่มมูลค่า (Value Creation) (ศักดิ์ชัย เกียรติธนาสินทร์, 2536:36) โดยกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อสร้างความสมดุลของโครงสร้างเศรษฐกิจ และพัฒนาการสร้างความหลากหลายในประเทศรวมทั้งตลาดภูมิภาคอย่างยั่งยืน ด้วยการทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่ผสมผสานสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย เข้ากับองค์ความรู้ที่ครอบคลุมทั้งเทคโนโลยี นวัตกรรม ด้วยความคิดสร้างสรรค์ เพื่อผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณภาพ และมูลค่าสูง มีคุณลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัว เพื่อเป็นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจในอันที่จะสร้างงาน สร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

การวิเคราะห์กิจกรรมห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ซึ่งครอบคลุมภาพความเชื่อมโยงของกิจกรรมต่างๆทั้งหมดของธุรกิจ มีใช้เพียงกิจกรรมที่อยู่ต้นน้ำถึงปลายน้ำของห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ในห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) มีกิจกรรมหลักที่เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการผลิต การขาย และการส่งมอบผลิตภัณฑ์ให้แก่ลูกค้า รวมไปถึงการให้การสนับสนุนด้านวัตถุดิบ เทคโนโลยี ทรัพยากร และงานจากลูกค้า (จิตติ รัตมรรณโชติ, 2008:26) ดังนั้นการสร้างคุณค่าเพิ่ม เพื่อสร้างความได้เปรียบเชิงการแข่งขัน การดำเนินกิจกรรมต้องมีการออกแบบและปรับเปลี่ยนห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ขึ้นมาเสมอจนสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผู้ผลิตของสายห่วงโซ่คุณค่าขั้นนั้นก็ควรได้รับประโยชน์อย่างสูงสุดเช่นกัน

ชุมชนบ้านกายน้อย อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนที่มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ช่วงฤดูฝนเป็นช่วงฤดูของการว่างเว้นจากกิจกรรมการเกษตร ชุมชนจึงใช้เวลาช่วงฤดูนี้จักสานงานหัตถกรรมเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการนำไปใช้ในครัวเรือน และเตรียมพร้อมสำหรับใช้ในกิจการเกษตร ซึ่งงานหัตถกรรมของชุมชนได้ก่อให้เกิดรายได้เสริมเฉลี่ยต่อปีประมาณ 800,00 บาท - 1,000,000 บาท ในพื้นที่การเกษตรของชุมชนมีต้นค้อกระจายอยู่โดยรอบหมู่บ้านประมาณ 70-80% (เสาวนีย์ ผางมาลี, ก้าว) ชุมชนจึงเกิดการเรียนรู้ในการใช้ประโยชน์จากต้นค้อในงานหัตถกรรม เพื่อจัดจำหน่าย และใช้ประโยชน์ภายในครัวเรือน และเป็นที่ต้องการของชุมชนโดยรอบตำบลเมืองก่าย และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในจังหวัดเชียงใหม่

ดังนั้นงานวิจัยในครั้งนี้จึงได้ทำการวิเคราะห์สายโซ่คุณค่า (Value Chain) ในงานหัตถกรรมจักสานค้อ ซึ่งเป็นขั้นตอนการวิเคราะห์กิจกรรมของกิจการที่มีความเชื่อมโยงกันทั้งภายในและภายนอกกิจการตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ เพราะการวิเคราะห์โซ่คุณค่าคือการวิเคราะห์ลำดับของการเชื่อมต่อ (Chain) ของกิจกรรมที่สร้างมูลค่า (Value Added) ทั้งหมดที่เกิดขึ้นภายในโซ่คุณค่า ซึ่งนำสินค้าหรือ บริการจากจุดต้นทางไปยังปลายทาง คือ ลูกค้ารายสุดท้าย (Kapinsky, 2000) โดยภายในห่วงโซ่คุณค่าประกอบด้วยผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ตั้งแต่ผู้ผลิต ผู้กระจายสินค้าจนถึงผู้บริโภค มูลค่าที่เพิ่มขึ้นแต่ละลำดับของกิจกรรมเป็นการสร้างมูลค่าให้เกิดขึ้นค้ำค้อว่าเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและแนวทางปรับปรุงที่เหมาะสมต่อไป

วิธีการ

วิธีหาข้อมูลและแหล่งข้อมูล ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept Interview) มีโครงสร้างคำถาม เป็นคำถามแบบปลายเปิด แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของวิสาหกิจชุมชน และผู้ให้สัมภาษณ์ ส่วนที่ 2 การดำเนินงานตามกิจกรรมหลักของห่วงโซ่คุณค่า โดยทำการสัมภาษณ์สมาชิกประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานค้อ มีจำนวนทั้งสิ้น 20 ราย และบุคลากรจากภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาข้อมูลกิจกรรมหลัก (Primary Activities) ในการดำเนินงานของผู้ประกอบการ อันประกอบด้วยกิจกรรม ได้แก่ การนำเข้าและจัดเก็บวัตถุดิบ การผลิตสินค้า การจัดส่ง และบริหารคลังสินค้า การตลาด และการขายสินค้าทำการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกต พฤติกรรมของผู้ประกอบการซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม และนำผลการวิเคราะห์ มาใช้ในการปรับแนวคิด ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และวิธีการเก็บข้อมูลให้ครบถ้วน เพื่อเพิ่มความแม่นยำของการ วิจัย แล้วจึงนำมาแยกเป็นหมวดหมู่ตามเนื้อหา และนำเสนอ โดยการบรรยายสรุปเชิงวิเคราะห์ โดยใช้วิธีการจำแนกประเภทข้อมูล (Typological Analysis) โดยผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสร้างข้อสรุปจากข้อมูล บทนี้เพราะการสร้างข้อสรุประดับนี้ไม่ต้องการข้อมูลที่ใช้ซ้ำบ่อยครั้งใช้เพียงบันทึกภาคสนามที่ผู้วิจัยจดจากการ สังเกตหรือสัมภาษณ์ หรือใช้ข้อมูลเอกสารที่มีผู้บันทึกไว้ก็สามารถนำมาสร้างข้อสรุปได้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2549ก)

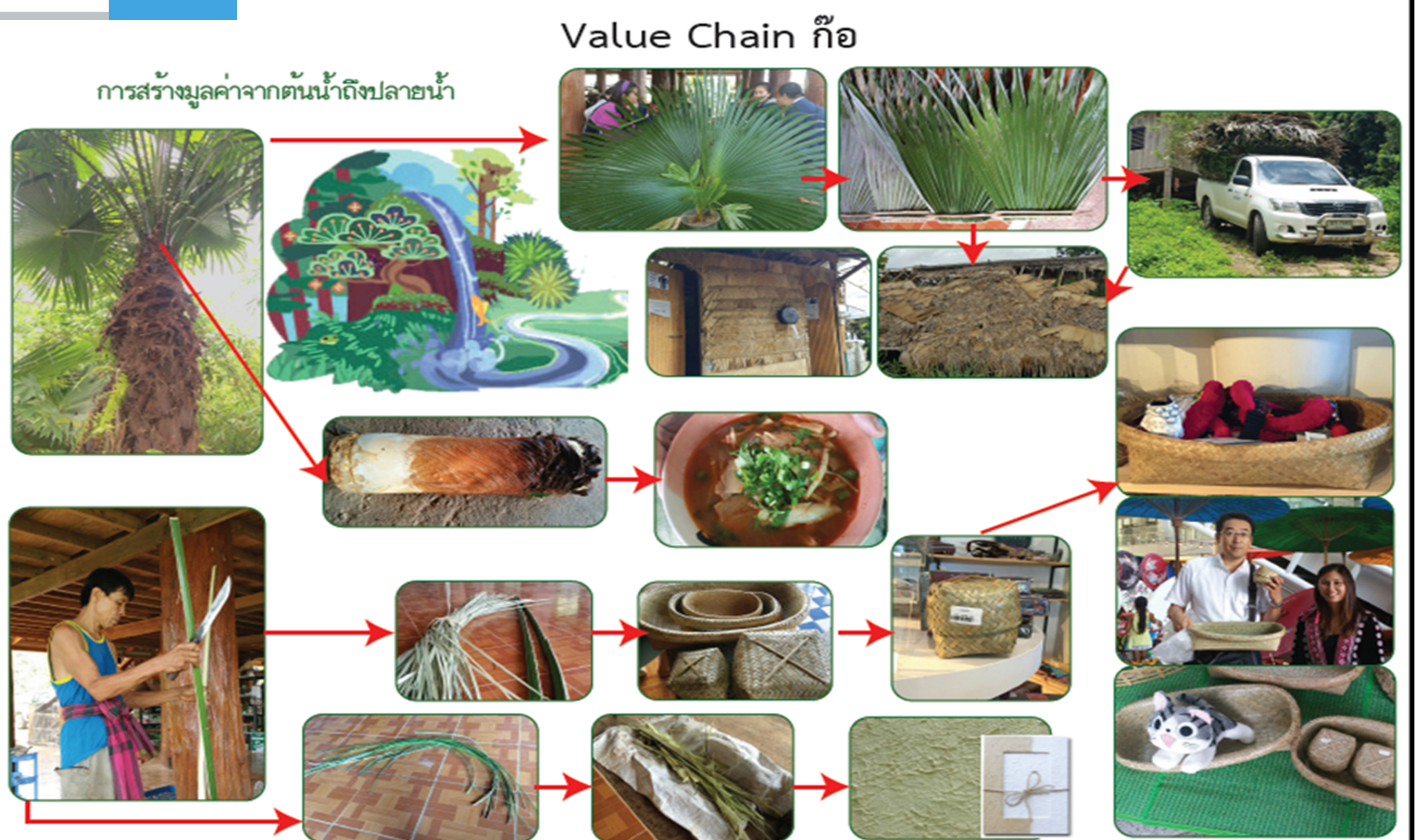
ผลการทดลอง

วิเคราะห์กิจกรรมหลักในห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ในงานหัตถกรรมจักสานค้อ จากการเก็บข้อมูลกิจกรรมหลักในห่วงโซ่คุณค่าของงานหัตถกรรมค้อ สามารถวิเคราะห์กิจกรรมหลักในห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ดังนี้

การวางแผนจัดหาปัจจัยการผลิต (Inbound Logistics) พบว่า รูปแบบการขนส่งชุมชนเลือก 2 วิธีการ คือ ส่งสินค้าเอง และผู้ซื้อมารับสินค้า ซึ่งทั้ง 2 วิธีผู้ผลิตมีค่าขนส่ง ค่อนข้างสูง เนื่องจากระยะทางที่ไกล และการจัดการไม่ได้ให้ความสำคัญกับการควบคุมให้มีการส่งวัตถุดิบที่ตรงเวลา และมีการตรวจสอบความสมบูรณ์ของวัตถุดิบจึงประสบปัญหาความล่าช้าในการขนส่ง การผลิตสินค้าของชุมชนยังไม่สามารถรองรับความต้องการของตลาดได้ เช่น การสั่งซื้อสินค้าต้องการการขนส่งของจำนวน 700 ชิ้น แต่สามารถผลิตให้ได้ จำนวน 200 ชิ้น โดยใช้ระยะเวลาในการผลิตสินค้านี้จำนวน 3 เดือน สาเหตุเนื่องจาก สาเหตุประการแรกขาดแรงงานในภาคการผลิต สมาชิกที่มีความสามารถในการผลิตสินค้าได้ภายในกลุ่มมีเพียง 5 คน อายุเฉลี่ย 52 ปี ส่วนสมาชิกท่านอื่นได้แต่จัดการและจำหน่ายสินค้าภายในชุมชนด้วยตนเองเพียงอย่างเดียว สาเหตุประการที่สองกระบวนการสานใช้ระยะเวลานาน โดยเฉพาะการตากใบค้อต้องใช้เวลานานอย่างน้อย 3 วัน และต้องเป็นวันที่มีแสงแดดจัดที่จะสามารถทำให้ใบค้อแห้ง เหมาะแก่การนำมาสาน และหลังจากการสานมักจะเกิดเชื้อราหลังจากสานในค้อเสร็จสิ้น อาจมีสาเหตุเนื่องมาจากอากาศที่มีความชื้นจนทำให้เกิดเชื้อรา และขั้นตอนของการสานต้องมีการพรมน้ำเพื่อเพิ่มความยืดหยุ่นในการสาน หรือการนำไปตากแดดที่มีอุณหภูมิที่ไม่เหมาะสม สาเหตุประการสุดท้าย ผู้ผลิตไม่เก็บผลิตภัณฑ์ไว้สำหรับส่งให้ตามยอดสั่งซื้อจากกลุ่ม ซึ่งนิยมขายให้กับผู้ที่มีซื้อในหมู่บ้าน เพราะได้รับเงินสด การดำเนินงาน (Operations) พบว่า ผู้ผลิตใช้วิธีการผลิตตามคำสั่งซื้อเป็นหลัก ไม่มีการผลิตเพื่อไว้เก็บเป็นสต็อกบางส่วนเพื่อป้องกันสินค้าขาดแคลน และประสบปัญหาด้านการผลิตในหลายรูปแบบ เช่น ขาดวัตถุดิบในการผลิต เนื่องจากก้านค้อจะถูกตัดทิ้งเมื่อมีการสั่งซื้อใบ (โพร) 1 ปี จะมีปริมาณการส่งใบช่วงฤดูฝนเท่านั้น ทำให้ผู้ผลิตประสบปัญหาขั้นตอนการตากแดด/ตากแห้ง เพื่อเก็บไว้ผลิตงานหัตถกรรม/จักสานให้เพียงพอต่อยอดการสั่งซื้อ การกระจายสินค้า (Outbound Logistics) จากพบว่า ผู้ผลิตสินค้าไม่มีปัญหาในการควบคุมสินค้าคงคลัง เนื่องจากไม่มีการเก็บสินค้าคงคลังหรือมีการเก็บสินค้าคงคลังน้อยการขาย และการตลาด (Marketing and Sales) พบว่า กลุ่มหัตถกรรมในชุมชน มีกลุ่มลูกค้าหลัก คือสถาบันพื้นที่สูง (สวพส.) นอกจากนั้นเป็นลูกค้าทั่วไปในชุมชนและหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่มีวิธีการติดต่อลูกค้าทางโทรศัพท์โดยผ่านศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ การกำหนดราคาขึ้นอยู่กับต้นทุนการต่อรองจากผู้ซื้อ ปัญหาในการซื้อขายที่ประสบ คือ ขาดการสร้างแบรนด์ ขาดความรู้ด้านการตลาด การเพิ่มมูลค่าที่เหมาะสม ขาดความรู้ในการบริหารจัดการกลุ่ม SME ขาดการโฆษณา รวมถึงขาดการคำนวณต้นทุนการผลิตเพื่อต่อรองราคาจากผู้ซื้อ การบริการ (Service) พบว่า มีการให้บริการลูกค้าโดยการส่งสินค้าให้กับลูกค้าโดยตรงของตนเอง และผลิตสินค้าตามแบบที่ลูกค้าต้องการ

เอกสารอ้างอิง

- ยรรยง ศรีสม.ห่วงโซ่คุณค่า (value chain) ในงานวิจัยเชิงสถิติ.วารสารมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ"ฉบับวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2558.
- ศักดิ์ชัย เกียรติธนาสินทร์.(2553).ทฤษฎีความเคเศรษฐกิจสร้างสรรค์.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ไฉไล.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2549ก). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจน รุ่งแจ้ง.(2556).การศึกษา Value Chain ในผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์และเพื่อปรับปรุงกิจกรรมที่มีมูลค่า. กรณีศึกษาการประมงของเกษตรกรในจังหวัดนครปฐม.การประมงและผลผลิตวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 22 วันที่ 6-7 ตุลาคม 2556.
- Porter, Michael E.(1985).Technology and Competitive Advantage.Journal of Business Strategy 5,3:60-7.(1998).Clusters and the new economics of competition.Harvard Business Review (November-December 1998) : 77-90.
- Accessed November 13,2011..(1998a).The Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York:The Free

สำหรับกิจกรรมสนับสนุน ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐาน ที่เกี่ยวกับระบบการเงินและบัญชี พบว่า ไม่ได้มีการทำบัญชีกลุ่ม มีเพียงการจัดทำบันทึกข้อมูลการซื้อขาย เช่น การรับผลผลิตจากผู้ผลิตเท่าไร และส่งขายเป็นจำนวนเท่าไร โดยจะได้รับเงินจากการขายภายหลังจากผู้ซื้อได้รับสินค้าเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และจะทำการชำระเงินให้ทุก 30 วัน และปัจจัยการผลิตไม่ได้ผ่านกระบวนการกลุ่ม กิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มมีเพียงการรับฝากขายผลิตภัณฑ์เพียงอย่างเดียว ไม่มีการหักจากรายได้ส่วนของการจัดการ จึงทำให้กลุ่มวิสาหกิจของชุมชนไม่มีเงินส่วนกลางสำหรับบริหารจัดการแต่อย่างใด การใช้ประโยชน์จากต้นค้อ ต้นค้อนับได้ว่าเป็นต้นไม้ชนิดหนึ่งที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งหมด สามารถสรุปได้ดังนี้ ลำต้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ นำไปใช้เป็นเชื้อเพลิง เพื่อหุงหาอาหาร และใช้นึ่งใบเมี่ยง แลนำมาทำเสาเรือนเปลือกของต้น เป็นยามสนับโพร นำมาต้มน้ำแก้ท้องร่วง ยอดอ่อน นิยมนำไปประกอบอาหาร คือ การนำไปแกงและนิยมนำมาเฉพาะช่วงเทศกาลและวันงานสำคัญ ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการรับประทานแกงยอดอ่อนคือเฉพาะงานเทศกาลสำคัญของชุมชน เช่น งานศพ งานบุญใหญ่ งานแต่ง เนื่องจากมารับประทานจะต้องตัดโคลนต้นค้อทิ้งลำต้น เพื่อจะใช้เฉพาะยอดอ่อน คนในชุมชนจึงไม่นิยมนำมารับประทานเป็นกิจจัตวโดยทั่วไป ชุมชนนำไปปรุงหลังคา โดยการเลือกใบที่มีขนาดความกว้างประมาณ 30 ซม. X ความยาว 1.2 เซนติเมตร โดยใช้ไม้ไผ่ทาบตรงก้านเพื่อใช้ยึดให้ติดกับ เพื่อความแข็งแรงงานเป็นโพร(ลำต้นทำหญ้าคา)และนำไปใช้มุงหลังคา ลูกค้อ ส่วนใหญ่นิยมนำผลค้อที่สุกหอม นำมาลวกน้ำร้อน นิยมนำมาเป็นขนมทานเล่น/จิ้มเกลือ ซึ่งจะมีรสชาติขม มันก้านค้อ ก้านนำมาทำเป็นค้ำมิด และส่วนของเปลือกของก้านนำมาจักเป็นเส้น แล้วสานเครื่องใช้ไม้สอยในครัวเรือน อาทิ กระติบข้าวเหนียว เสื่อค้อ และถาด/พาชนะใส่ของ